KOMISJA
EUROPEJSKA

Bruksela, dnia 15.10.2020 r.
COM(2020) 635 final

SPRAWOZDANIE KOMISJI DLA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY I EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO

Stan przyrody w Unii Europejskiej

Sprawozdanie na temat stanu gatunków i typów siedlisk chronionych na podstawie dyrektywy siedliskowej i dyrektywy ptasiej oraz tendencji w tym zakresie w latach 2013–2018

1. Wprowadzenie

Unijne dyrektywy ptasia[1] i siedliskowa[2] („dyrektywy dotyczące ochrony przyrody"), stanowiące podstawę sieci obszarów chronionych Natura 2000, są fundamentem polityki UE w zakresie różnorodności biologicznej. Mają one na celu zapewnienie ochrony gatunków i typów siedlisk mających znaczenie dla UE i obejmują ochroną wszystkie ptaki dzikie (ponad 460 gatunków), siedliska reprezentatywne i zagrożone (233 typy, od skupisk trawy morskiej po murawy alpejskie) i niemal 1 400 dodatkowych gatunków od małych roślin po ssaki, w tym wiele najbardziej znanych gatunków dzikich. Na ich podstawie państwa członkowskie zobowiązuje się do utrzymania i odtworzenia właściwego stanu ochrony tych gatunków i siedlisk.

Aby umożliwić Komisji dokonanie oceny postępów w realizacji celów ustanowionych w dyrektywach dotyczących ochrony przyrody, na podstawie art. 12 dyrektywy ptasiej i art. 17 dyrektywy siedliskowej państwa członkowskie są zobowiązane przedkładać Komisji co 6 lat sprawozdanie, w szczególności na temat stanu ochrony siedlisk i gatunków, które obejmują ochroną, oraz tendencji w tym zakresie. Niniejsze zbiorcze sprawozdanie, trzecia ocena stanu ochrony w UE na podstawie wspomnianych dyrektyw, jest wynikiem największego i najszerzej zakrojonego działania polegającego na gromadzeniu danych i sporządzeniu sprawozdania, przeprowadzanego w zakresie stanu przyrody w Europie. Udokumentowano w nim stan siedlisk i gatunków oraz tendencje w tym zakresie w latach 2013–2018 zgodnie ze sprawozdaniami 28 państw członkowskich[3], przedstawiając aktualny przegląd kondycji przyrody w UE. Oceniono w nim zmiany, które nastąpiły na przestrzeni czasu, główne presje i wkład sieci Natura 2000 w ochronę chronionych gatunków i siedlisk. Podstawę analizy stanowi szczegółowa ocena techniczna przeprowadzona przez Europejską Agencję Środowiska[4].

---

1 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (Dz.U. L 20 z 26.1.2010, s. 7).

2 Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (Dz.U. L 206 z 22.7.1992, s. 7).

3 W niniejszym sprawozdaniu uwzględniono jeszcze dane przekazane przez Zjednoczone Królestwo, które wystąpiło z UE w styczniu 2020 r. Po raz pierwszy sprawozdanie zawiera dane dostarczone przez Chorwację, która przystąpiła do UE w lipcu 2013 r. Rumunia była jedynym państwem członkowskim, które nie przedstawiło sprawozdania dotyczącego ptaków.

4 *„State of nature in the EU — results from reporting under the nature directives 2013-2018" [„Stan przyrody w UE – wyniki ze sprawozdań przedłożonych na podstawie dyrektyw dotyczących ochrony przyrody z lat 2013–2018"]*, Europejska Agencja Środowiska; dostępne wraz z dodatkowymi materiałami internetowymi, w tym podsumowaniami w podziale na państwa członkowskie, pod adresem: https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/state-of-nature-in-the-eu/state-of-nature-2020 https://ec.europa.eu/environment/nature/knowledge/rep_habitats/index_en.htm

2. Stan siedlisk i gatunków w UE oraz tendencje w tym zakresie

Państwa członkowskie przedkładają dane w zharmonizowanym formacie, aby można je było wprowadzić do baz danych wykorzystywanych przez Europejską Agencję Środowiska w zagregowanych ocenach na poziomie UE.

W przypadku ptaków ocena jest przeprowadzana na poziomie UE. Gatunki chronione i typy siedlisk objęte zakresem dyrektywy siedliskowej są poddawane ocenie na poziomie dziewięciu lądowych regionów „biogeograficznych”[5] i pięciu regionów morskich[6]. W celu jasnego i spójnego przekazywania informacji wyniki przedstawiono z zastosowaniem kodowania barwnego wykorzystywanego w sygnalizacji świetlnej (zielone-żółte-czerwone), aby wskazać „dobry”, „niewystarczający” i „zły” stan[7]. Podstawą wszystkich danych statystycznych na temat stanu i tendencji ogółem jest szereg ocen na poziomie UE dotyczących pojedynczych siedlisk i gatunków.

Chociaż to zagregowanie danych ze sprawozdań krajowych jest niezbędne na potrzeby ocen na poziomie UE i regionów biogeograficznych, może ono przysłaniać pozytywne zmiany na niższych poziomach (tj. lokalnym, regionalnym lub krajowym).

2.1 Ptaki

Dyrektywa ptasia zapewnia ochronę wszystkich gatunków dzikich ptaków występujących naturalnie na europejskim terytorium państw członkowskich (ponad 460 gatunków). W załączniku I do tej dyrektywy wymieniono 197 (pod)gatunków wymagających szczególnych środków ochrony siedlisk, w tym wyznaczenia obszarów specjalnej ochrony (OSO). W załączniku II wymieniono 86 (pod)gatunków, na które można polować w ramach określonych w ustawodawstwie krajowym.

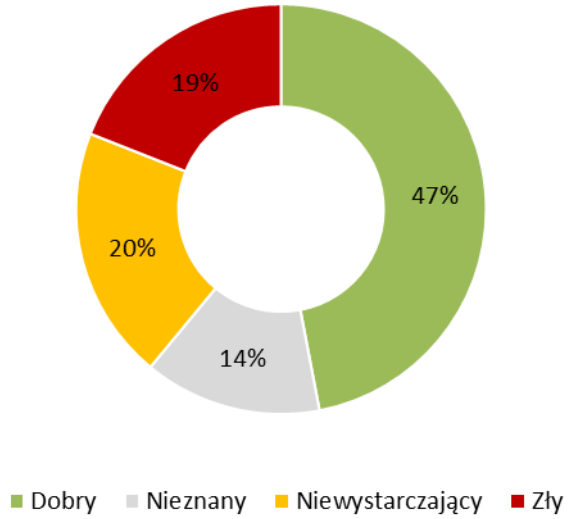
Ptaki – stan populacji na poziomie UE

Wykres 1: Stan populacji gatunków ptaków w UE

[5] Alpejskiego, borealnego, śródziemnomorskiego, atlantyckiego, kontynentalnego, panońskiego, czarnomorskiego, makaronezyjskiego i stepowego.

[6] Atlantyckiego, bałtyckiego, czarnomorskiego, makaronezyjskiego i śródziemnomorskiego.

[7] Aby uzyskać dokładniejsze informacje na temat metod oceny na podstawie dyrektyw ptasiej i siedliskowej, zob. sprawozdanie EEA.

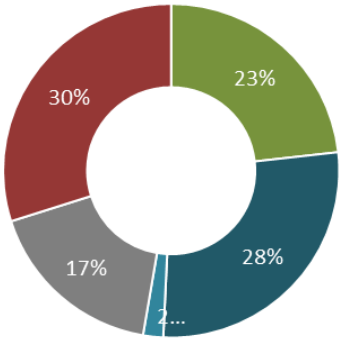
Uwaga: Całkowita liczba przeprowadzonych ocen to 463 (jedna ocena na gatunek).

Z oceny na poziomie UE wynika, że stan populacji 47 % wszystkich gatunków ptaków jest dobry, co stanowi spadek o 5 punktów procentowych (pp) z 52 % w 2015 r.[8] Odsetek gatunków o niewystarczającym i złym stanie wzrósł z 32 % do 39 %, natomiast stan 14 % wciąż jest nieznany (w porównaniu z 16 % w 2015 r.) ze względu na brak wiarygodnych danych.

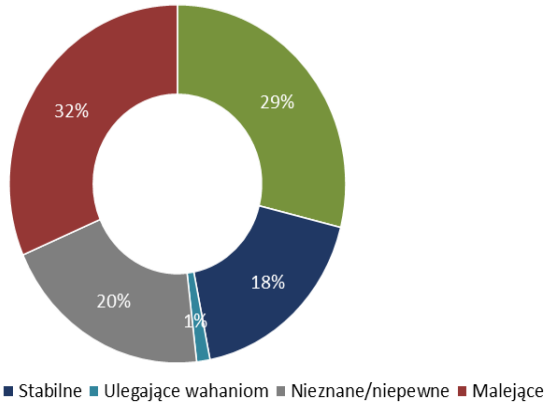
[8] „State of nature in the EU – results from reporting under the nature directives 2007–2012" [„Stan przyrody w UE – wyniki ze sprawozdań przedłożonych na podstawie dyrektyw dotyczących ochrony przyrody z lat 2007–2012"], EEA (2015), sprawozdanie techniczne nr 2/2015, ISSN 1725-2237, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2015.

Ptaki – tendencje populacji na poziomie UE

Wykres 2a: Krótkoterminowe (12-letnie) tendencje populacji ptaków lęgowych na poziomie UE

Wykres 2b: Długoterminowe (38-letnie) tendencje populacji ptaków lęgowych na poziomie UE

Uwaga: Dane statystyczne na podstawie 465 krótkoterminowych i 467 długoterminowych tendencji populacji lęgowych w UE. Obejmują tendencje dotyczące ograniczonej liczby podgatunków i populacji biogeograficznych.

W swoich sprawozdaniach państwa członkowskie przedstawiły krótkoterminowe i długoterminowe tendencje populacji zarówno ptaków lęgowych, jak i zimujących[9], tj. z ostatnich 12 lat (lata 2007–2018) i ostatnich 38 lat (lata 1980–2018).

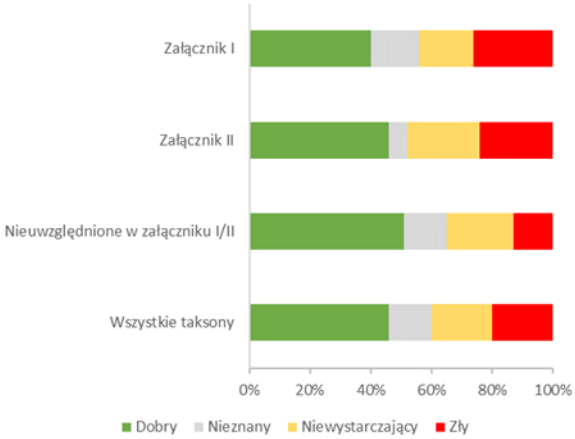
Z danych wynika, że:

- krótkoterminowa tendencja niemal jednej trzeciej (30 %) wszystkich gatunków ptaków lęgowych ma charakter spadkowy (ten sam odsetek co w 2015 r.);
- krótkoterminowe tendencje dotyczące ptaków lęgowych wskazują, że liczba gatunków o rosnącym poziomie populacji jest niższa o 5 % niż w 2015 r., a liczba gatunków o stabilnych lub wahających się tendencjach – wyższa o 7 %; poziom ocen „nieznane” spadł o 2 %;
- nieznacznie więcej długoterminowych tendencji dotyczących ptaków lęgowych ma charakter spadkowy, a nie wzrostowy (odwrotnie było w latach 2008–2012); odsetek „nieznanych” długoterminowych tendencji dotyczących ptaków lęgowych spadł jednak o 10 pp z 30 % do 20 %; oraz
- sytuacja krótkoterminowa w zakresie tendencji populacji 91 gatunków zimujących jest podobna do sytuacji w 2015 r. (45 % wykazuje wzrost, a 29 % – spadek); 54 % tendencji długoterminowych to tendencje rosnące, a 13 % malejące (tym samym odsetek w pierwszym przypadku spadł o 9 pp, natomiast w drugim jest prawie taki sam).

[9] Aby zapoznać się z danymi szczegółowymi, zob. sprawozdanie EEA; https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/state-of-nature-in-the-eu/state-of-nature-2020

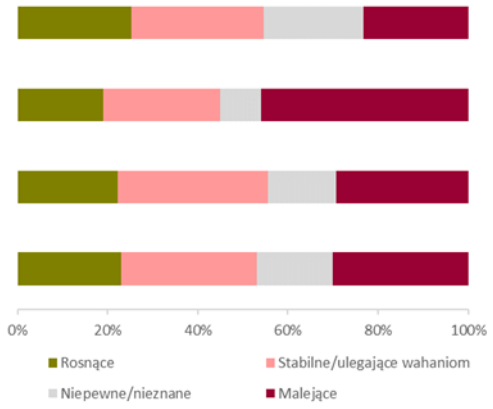
Stan i tendencje dotyczące ptaków zgodnie z wykazem zawartym w dyrektywie ptasiej

Wykres 3a: Stan populacji gatunków ptaków wymienionych w załączniku I i II, gatunków innych niż gatunki wymienione w załączniku I/II oraz wszystkich gatunków ptaków w UE

Uwaga: Całkowita liczba przeprowadzonych ocen to 505.

Wykres 3b: Krótkoterminowe tendencje populacji gatunków ptaków lęgowych wymienionych w załączniku I i II, gatunków innych niż gatunki wymienione w załączniku I/II oraz wszystkich gatunków ptaków w UE

Uwaga: Całkowita liczba przeprowadzonych ocen to 465.

Analiza stanu i tendencji gatunków wymienionych w załączniku I i II do dyrektywy ptasiej wskazuje, że:

- odsetek wymienionych w załączniku I gatunków o bezpiecznym stanie populacji spadł o 8 pp (z 48 % do 40 %) w porównaniu z 2015 r., natomiast odsetek gatunków o niewystarczającym i złym stanie populacji wzrósł o 6 pp (z 38 % do 44 %). Wynika z tego, że stan populacji kilku gatunków wymienionych w załączniku I pogorszył się pomimo zastosowania szczególnych środków ochrony siedlisk wymaganych na podstawie dyrektywy. Fakt, że stan populacji 16 % gatunków wymienionych w załączniku I jest wciąż nieznany, wzbudza szczególne obawy i uwydatnia konieczność usprawnienia systemów monitorowania tych gatunków w państwach członkowskich;
- odsetek wymienionych w załączniku II gatunków (na które można polować) o dobrym stanie populacji był niższy o 9 pp (spadek z 55 % do 46 %) niż w 2015 r., natomiast odsetek gatunków o niewystarczającym i złym stanie populacji wzrósł o 9 pp (z 39 % do 48 %); oraz
- jeżeli chodzi o krótkoterminowe tendencje populacji ptaków lęgowych, gatunki wymienione w załączniku II wykazują zdecydowanie najwyższy wskaźnik tendencji o charakterze spadkowym – około 46 %, tj. dwukrotnie wyższy niż odsetek w przypadku gatunków wymienionych w załączniku I (23 %).

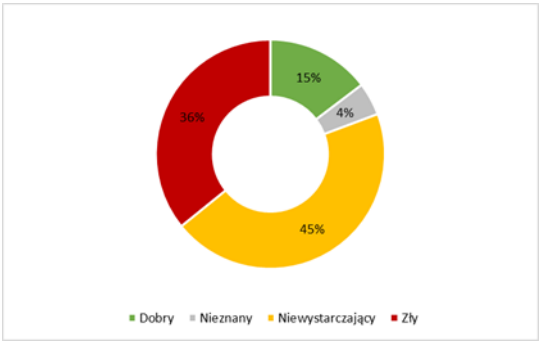
2.2 Typy siedlisk

Z 233 typów siedlisk wymienionych w załączniku I do dyrektywy siedliskowej 224 to siedliska lądowe, a dziewięć jest całkowicie morskich. Uwzględniony w sprawozdaniu obszar tych pierwszych odpowiada niemal jednej trzeciej obszaru lądowego UE-28, czyli 1,3 mln km^2. Powierzchnia drugiego z wymienionych rodzajów siedlisk wynosi 0,4 mln km^2 wód UE.

Zakres siedlisk jest bardzo szeroki. Niektóre obejmują duże obszary, natomiast inne występują jedynie na niezwykle małych fragmentach terenu. Najliczniejszą grupą określoną w załączniku I są typy siedlisk leśnych (35 % wszystkich typów), a na kolejnych miejscach znajdują się naturalne i półnaturalne murawy (14 %). Grupy takie jak wrzosowiska i zarośla strefy umiarkowanej, zarośla twardolistne, torfowiska, grzęzawiska i mokradła oraz siedliska skalne stanowią około 5 % wymienionych typów siedlisk każda.

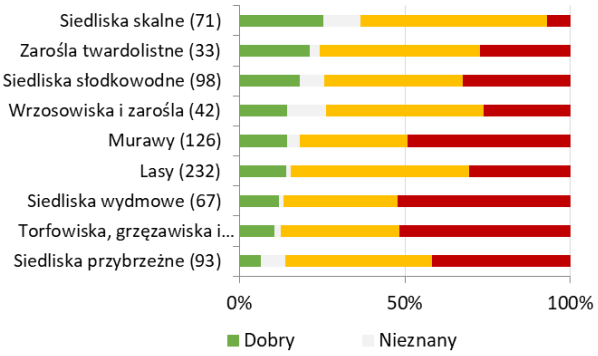
Stan ochrony siedlisk

Wykres 4a: Stan ochrony siedlisk na poziomie UE

Uwaga: Dane statystyczne na podstawie szeregu ocen dotyczących siedlisk w UE (818).

Wykres 4b: Stan ochrony na poziomie UE według grup siedlisk

Uwaga: Liczbę przeprowadzonych ocen dla danej grupy wskazano w nawiasach. Siedliska morskie są częścią grupy „siedliska przybrzeżne". Całkowita liczba przeprowadzonych ocen to 818.

W okresie sprawozdawczym nie odnotowano poprawy stanu ochrony siedlisk. Jedynie z 15 % ocen dotyczących siedlisk wynika, że stan ochrony jest dobry – w porównaniu z 16 % w 2015 r. Zdecydowana większość wskazuje na niewłaściwy stan ochrony (45 % niewystarczający i 36 % zły w porównaniu z 47 % i 30 % w 2015 r.). Chociaż poziom ocen wskazujących na niewystarczający stan ochrony spadł o 2 pp, a ocen, z których wynika zły stan ochrony, wzrósł o 6 pp, większość zmian nie odzwierciedla rzeczywistego pogorszenia w terenie, lecz udoskonalenie metod oceny na poziomie UE lub państwa członkowskiego.

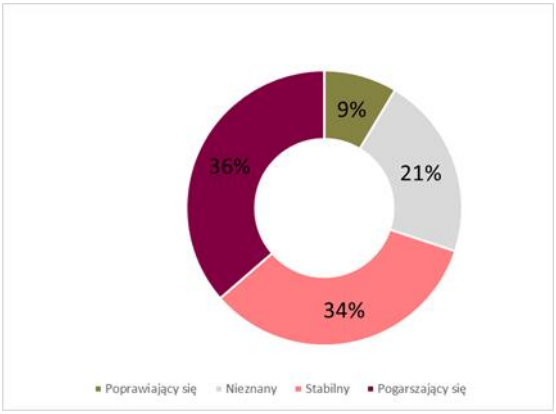
Z dziewięciu grup siedlisk uwzględnionych w sprawozdaniach siedliska przybrzeżne (obejmujące morskie typy siedlisk) mają najniższy odsetek ocen „dobry stan ochrony". Stan ochrony wydm, torfowisk, grzęzawisk i mokradeł jest najczęściej oceniany jako zły (ponad

50 %). Murawy, obejmujące siedliska, na których występuje niezwykle dużo gatunków, również znajdują się wśród typów o najwyższym odsetku ocen „zły stan ochrony” (49 %). W szczególnie złym stanie są murawy wymagające aktywnego zarządzania.

Problemem są nadal braki w wiedzy na temat dziewięciu siedlisk morskich. Stan ochrony około 26 % siedlisk morskich w państwach członkowskich pozostaje nieznany (w porównaniu z 4 % w przypadku siedlisk lądowych).

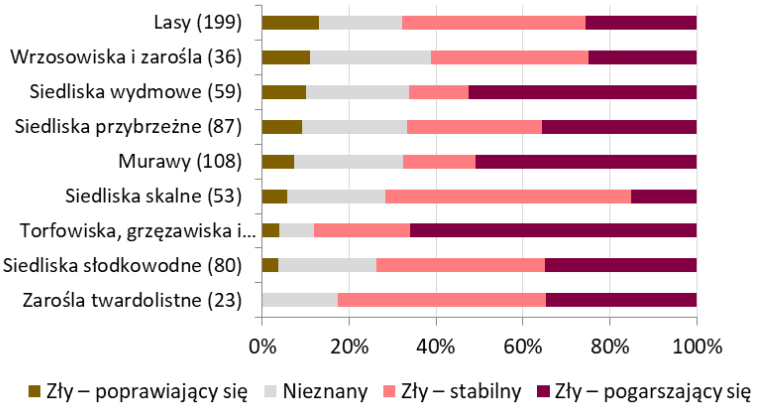
Tendencje w zakresie stanu ochrony siedlisk

Wykres 5a: Tendencje w zakresie stanu ochrony siedlisk o niewłaściwym (tj. innym niż dobry) lub nieznanym stanie na poziomie UE

Uwaga: Tendencje w zakresie stanu ochrony określono na podstawie ocen dotyczących siedlisk w UE (698).

Wykres 5b: Tendencje w zakresie stanu ochrony siedlisk o niewłaściwym (tj. innym niż dobry) lub nieznanym stanie według grupy siedlisk na poziomie UE

Uwaga: Liczbę przeprowadzonych ocen wskazano w nawiasach. Całkowita liczba przeprowadzonych ocen to 698.

Stan 81 % wymienionych siedlisk oceniono na poziomie UE jako „niewystarczający" lub „zły". Jedynie 9 % z nich wykazuje tendencje poprawy, natomiast 36 % charakteryzuje ciągłe pogorszenie. Pogarszające się tendencje odnotowano w co najmniej 25 % wszystkich ocen wśród wszystkich grup siedlisk z wyjątkiem siedlisk skalnych (15 %). Najwyższy odsetek pogarszających się tendencji dotyczy siedlisk typu torfowiska, grzęzawiska i mokradła oraz murawy i wydmy (ponad 50 % w przypadku każdej grupy). Siedliska typu muraw, głównie łąki kośne[10], łąki z *Molinia*[11] i kilka typów półnaturalnych odmian suchych muraw[12], wykazują spadkową tendencję w zakresie stanu ochrony, co odzwierciedla ich zależność od praktyk rolnictwa ekstensywnego, których poziom nadal spada w całej UE. Siedliska leśne charakteryzuje najwyższy odsetek tendencji poprawy wśród ocen (13 %).

2.3 Gatunki inne niż ptaki

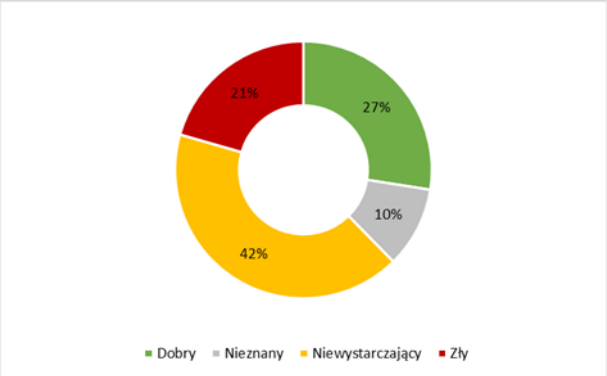
W załącznikach II, IV i V do dyrektywy siedliskowej wymieniono 1 389 gatunków będących przedmiotem zainteresowania w Europie[13]. W przypadku większych grup taksonomicznych,

[10] Typy siedlisk tej grupy obejmują nizinne łąki kośne (6510) i górskie łąki kośne (6520).
[11] Łąki z *Molinia* na kredzie, torfie lub glinie (*Molinion caeruleae*) (6410).
[12] Typy siedlisk tej grupy obejmują półnaturalne odmiany suchych muraw i zarośli na podłożach wapiennych (Festuco-Brometalia) (6210) i nordyckie alvar i prekambryjskie wapienne płaskie skały (6280).
[13] Załącznik II: gatunki, których ochrona wymaga wyznaczenia specjalnych obszarów ochrony (obszarów Natura 2000);
załącznik IV: gatunki będące pod ścisłą ochroną;
załącznik V: gatunki, których pozyskiwanie ze stanu dzikiego i eksploatacja może podlegać działaniom w zakresie zarządzania.

takich jak mięczaki, stawonogi i rośliny naczyniowe, odsetek gatunków zamieszczonych w załącznikach jest bardzo niski. Najbardziej reprezentatywnymi grupami są kręgowce przy 85 % wymienionych gatunków płazów, 70 % gadów, 64 % ssaków i 39 % ryb słodkowodnych. Korzyści ze środków wprowadzonych na podstawie dyrektywy, takich jak ochrona typów siedlisk określonych w załączniku I, odnosi wiele niewymienionych gatunków, w tym liczne powszechnie występujące gatunki.

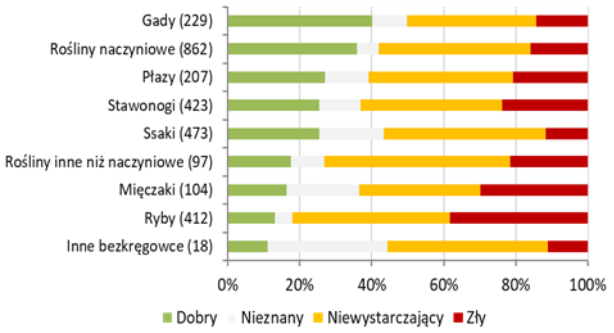
Stan ochrony gatunków

Wykres 6a: Stan ochrony gatunków na poziomie UE

Uwaga: Dane statystyczne na podstawie szeregu ocen dotyczących gatunków w UE (2 825).

Wykres 6b: Stan ochrony na poziomie UE według grup gatunków

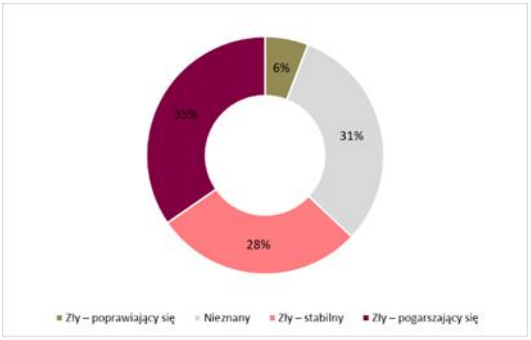
Uwaga: Liczbę przeprowadzonych ocen dla danej grupy wskazano w nawiasach. Całkowita liczba przeprowadzonych ocen to 2 825.

Ponad jedna czwarta (27 %) ocen dotyczących gatunków wskazuje, że ich stan ochrony jest dobry, w porównaniu z 23 % w 2015 r. Z 63 % ocen wynika niewystarczający lub zły stan gatunków, co jest wartością podobną do danych z 2015 r. (60 %). Liczba ocen „stan nieznany" spadła od ostatniego okresu sprawozdawczego (z 17 % do 10 %), ale pozostaje znacznie wyższa niż w przypadku siedlisk (4 %). Stan większości gatunków morskich (59 %) na poziomie państw członkowskich jest nieznany – w porównaniu z jedynie 8 % gatunków lądowych – z czego wynika, że na ich monitorowanie przeznacza się niewystarczające zasoby.

Grupami gatunków o najwyższym odsetku w dobrym stanie na poziomie UE są gady i rośliny naczyniowe (odpowiednio 36 % i 40 %). Około 30 % gatunków mięczaków i ryb otrzymało ocenę „zły stan ochrony".

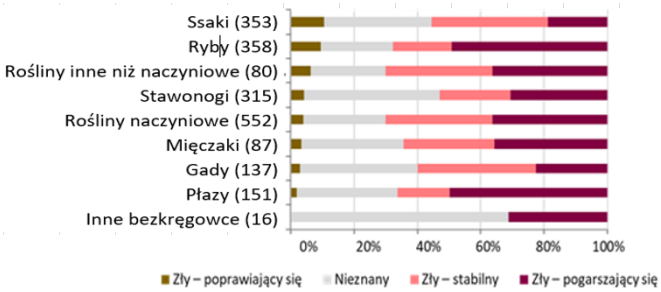
Tendencje w zakresie stanu ochrony gatunków

Wykres 7a: Tendencje w zakresie stanu ochrony gatunków o niewłaściwym (tj. innym niż dobry) lub nieznanym stanie na poziomie UE

Uwaga: Tendencje w zakresie stanu ochrony określono na podstawie ocen dotyczących gatunków w UE (2 049).

Wykres 7b: Tendencje w zakresie stanu ochrony gatunków o niewłaściwym (tj. innym niż dobry) lub nieznanym stanie na poziomie UE, w podziale na grupy

Uwaga: Liczbę przeprowadzonych ocen wskazano w nawiasach. Całkowita liczba przeprowadzonych ocen to 2 049.

Z 2 049 gatunków ocenionych na poziomie UE jako gatunki o niewystarczającym lub złym stanie ochrony 35 % wykazuje tendencję spadkową, a 6 % wzrostową. Tendencja w zakresie kolejnych 31 % jest nieznana. Z wyjątkiem ssaków, ryb i roślin nienaczyniowych (odpowiednio 10 %, 9 % i 6 %) odsetek gatunków ocenionych jako gatunki o niewystarczającym lub złym stanie ochrony, ale wykazujących tendencję poprawy, pozostaje poniżej 5 %. Chociaż ryby wykazują więcej tendencji wzrostowych niż inne grupy gatunków, charakteryzuje je również (wraz z płazami) najwyższy odsetek pogarszających się tendencji (blisko 50 %). W zakresie innych grup gatunków, np. wyspecjalizowanych do życia w siedliskach typu murawy, takich jak przeplatka aurinia *(Euphydryas aurinia)* i *Jurinea cyanoides*, zgłaszane są silne tendencje spadkowe.

3. Zmiany stanu i tendencji

3.1 Postępy w realizacji celu nr 1 strategii ochrony różnorodności biologicznej na okres do 2020 r.

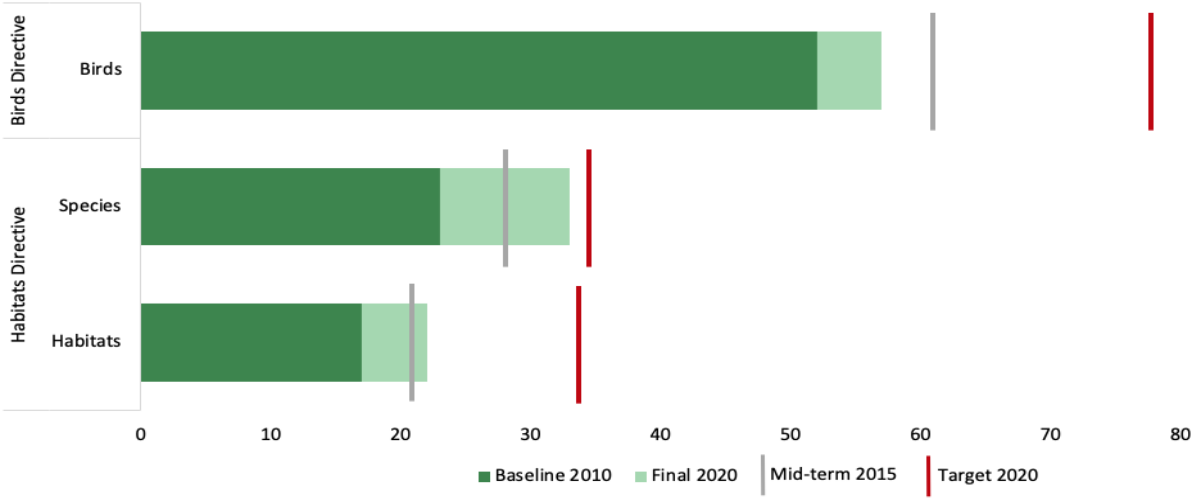
Na podstawie informacji dostarczonych przez państwa członkowskie na potrzeby tej oceny określono, w jakim stopniu cel nr 1 strategii ochrony różnorodności biologicznej na okres do 2020 r.[14] został osiągnięty. Celem było powstrzymanie pogarszania się stanu wszystkich gatunków i siedlisk objętych unijnym prawodawstwem w dziedzinie ochrony przyrody oraz

[14] Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: *Nasze ubezpieczenie na życie i nasz kapitał naturalny – unijna strategia ochrony różnorodności biologicznej na okres do 2020 r.* (COM(2011) 244 final).

osiągnięcie znaczącej i wymiernej poprawy ich stanu, tak aby do 2020 r. (w porównaniu z ocenami z 2010 r.) nastąpiło:

- zwiększenie o 100 % liczby ocen siedlisk o właściwym lub poprawiającym się stanie ochrony (tj. 34 % wszystkich);
- zwiększenie o 50 % liczby ocen gatunków przeprowadzonych na mocy dyrektywy siedliskowej o właściwym lub poprawiającym się stanie ochrony (35 %); oraz
- zwiększenie o 50 % liczby ocen gatunków przeprowadzonych na mocy dyrektywy ptasiej o bezpiecznym lub poprawiającym się stanie populacji (78 %).

Wykres 8: Postępy w realizacji celu nr 1 (w % ocen)

Uwaga: Każdy słupek przedstawia odsetek ocen wskazujących na stan dobry lub poprawiający się.

W stosunku do wartości odniesienia z 2010 r. poczyniono ograniczone postępy w realizacji celów na 2020 r., z wyjątkiem gatunków innych niż ptaki, w odniesieniu do których cel został prawie osiągnięty. Dalsze pogorszenie w przypadku niektórych siedlisk i gatunków przeważa nad poprawą. Z danych zgłoszonych w 2019 r. wynika, że odsetek gatunków i siedlisk o pogarszających się tendencjach wręcz nieznacznie wzrósł: w przypadku ptaków z 20 % do 23 %, gatunków innych niż ptaki – z 22 % do 26 %, a jeżeli chodzi o siedliska – z 30 % do 32 %.

Cel na 2020 r. – 34 % ocen siedlisk wskazujących na właściwy lub poprawiający się stan – nie został osiągnięty (zabrakło 12 pp). Odsetek gatunków innych niż ptaki, których stan ochrony oceniono jako właściwy lub poprawiający się, sięgnął jednak niemal poziomu celu pośredniego na 2020 r. wynoszącego 35 % (zabrakło 2 pp). Tendencje populacji ptaków przedstawiają obraz mieszany, ze wzrostem liczby bezpiecznych i poprawiających się gatunków w latach 2010–2015, ale zarazem przy pewnym pogorszeniu (-3 pp) w latach 2015–2020, co oznacza różnicę ponad 20 pp w stosunku do celu wynoszącego 78 %.

W związku z tym cel nr 1 strategii ochrony różnorodności biologicznej na okres do 2020 r. nie został osiągnięty.

3.2 Poprawa w państwach członkowskich

„Stan ochrony" charakteryzują powolne zmiany i w związku z tym nie jest on zbyt czułym krótkoterminowym wskaźnikiem poprawy. Ponadto oceny na poziomie UE mogą przysłaniać poprawę w poszczególnych państwach członkowskich. Pozytywne i stabilizujące się tendencje na poziomie krajowym (kiedy tendencje rzeczywiście zmieniają się z pogarszających się w poprzednim okresie sprawozdawczym na stabilne w bieżącym) są zatem pozytywnymi zmianami, które należy uwzględnić i poddać analizie wraz z pozytywnymi zmianami stanu ochrony.

Na krajowym/regionalnym poziomie państw członkowskich poprawę wykazuje średnio 6 % ocen siedlisk, najczęściej w przypadku siedlisk leśnych i słodkowodnych (10 % wszystkich ocen w grupie), siedlisk typu wrzosowiska i zarośla strefy umiarkowanej (7 %), torfowiska, grzęzawiska i mokradła oraz wydmy (6 %). Przykładem siedliska przybrzeżnego o poprawiającym się stanie są bałtyckie łąki przybrzeżne w Finlandii.

Podobnie poprawę wykazuje średnio 6 % wszystkich krajowych/regionalnych ocen gatunków innych niż ptaki. Największa liczba przypadków poprawy dotyczy ssaków (9 % wszystkich zarejestrowanych ocen ssaków wskazuje na poprawę), a na kolejnych miejscach znajdują się ryby (8 %) i rośliny naczyniowe (5 %). Przykładami ssaków są m.in. bobry (*Castor fiber*), foki szare (*Halichoerus grypus*) i foki pospolite (*Phoca vitulina*).

Poprawę na poziomie krajowym w odniesieniu do ptaków określono w inny sposób, ponieważ nie przeprowadza się krajowych ocen stanu ochrony i tendencji stanu. W związku z tym za poprawę uznaje się krótkoterminową pozytywną tendencję populacji lub stabilizację po negatywnej długoterminowej tendencji opisanej w poprzednim sprawozdaniu. Ogółem 2 148 sprawozdań państw członkowskich wskazuje na poprawę zgodnie z powyższymi kryteriami. W ujęciu całościowym odpowiada to 397 (pod)gatunkom ptaków, w których przypadku następuje poprawa w co najmniej jednym państwie członkowskim w przynajmniej jednym zgłoszonym okresie. Około 44 % wszystkich gatunków ptaków wykazujących tendencje poprawy to wędrowne ptaki wodne[15]. Wiele z tych gatunków zostało zaliczonych również do gatunków morskich zgodnie z unijną dyrektywą ramową w sprawie strategii morskiej i stanowi do 33 % wszystkich przypadków poprawy. Gatunki ptaków krajobrazu rolniczego i ptaków leśnych odpowiadają za około 9 % każde. Przykładami gatunków ptaków wykazujących poprawę są bielik (*Haliaeetus albicilla*), żuraw zwyczajny (*Grus grus*), kania ruda (*Milvus milvus)* i czapla biała (*Ardea alba*).

3.3 Postępy dotyczące jakości danych

Przeprowadzenie oceny postępów w zakresie stanu ochrony wymaga odpowiednich systemów monitorowania we wszystkich państwach członkowskich. W wielu przypadkach

[15] Objęte Porozumieniem o ochronie afrykańsko-euroazjatyckich wędrownych ptaków wodnych (AEWA).

przekazywane informacje pochodzą jednak z częściowych badań przeprowadzonych w innych celach. W innych przypadkach państwa członkowskie nie dysponują odpowiednimi danymi i opierają się na opinii eksperta. Jeżeli chodzi o siedliska i gatunki wymienione w dyrektywie siedliskowej, ponad 40 % przekazanych informacji pochodzi z częściowych badań, a więcej niż 20 % opiera się wyłącznie na ocenie eksperta. Jeżeli chodzi o dane na temat ptaków, ponad 30 % informacji pochodzi z częściowych badań, a więcej niż 15 % opiera się wyłącznie na ocenie eksperta. Z niniejszej tury sprawozdawczej wynika, że ograniczenia ze względu na niedokładne lub niekompletne dane wciąż występują (chociaż w bardzo różnym stopniu w poszczególnych państwach członkowskich i na mniejszą skalę niż w 2015 r.). Przedstawione tutaj dane są jednak istotnym etapem przeprowadzania oceny stanu przyrody w UE i stanowią mocną podstawę do udoskonalenia sprawozdawczości, oceny i wdrażania, aby móc osiągnąć cele unijnej strategii na rzecz bioróżnorodności 2030.

4. Presje i reakcje

4.1 Presje

Europa jest jednym z najgęściej zaludnionych regionów na świecie. Działalność człowieka kształtowała jej krajobraz przez wieki i wywierała znaczny wpływ na jej różnorodność biologiczną, np. siedliska półnaturalne, takie jak łąki kośne objęte gospodarowaniem ekstensywnym i półnaturalne odmiany suchych muraw. Działalność człowieka spowodowała jednak także pogorszenie i spadek liczebności w przypadku wielu gatunków rodzimych i typów siedlisk, w szczególności (i znacznie szybciej) w ciągu ostatnich 100 lat.

Państwa członkowskie zamieściły w sprawozdaniach informacje na temat głównych przyczyn utraty gatunków i pogorszenia stanu siedlisk w odniesieniu do każdego gatunku i siedliska. Ogólnie przekazały one 67 000 wpisów, korzystając z wykazu 203 pojedynczych presji z 15 kategorii (od „A-Rolnictwo” do „X-Inne”).

Wykres 9: Rozmieszczenie kategorii presji poziomu 1 wśród siedlisk, gatunków innych niż ptaki i ptaków

Najczęściej zgłaszane presje zarówno w przypadku siedlisk, jak i gatunków, wynikają z rolnictwa, co odzwierciedla względną skalę użytkowania gruntów rolnych i zmiany praktyk rolniczych (intensyfikację i odejście od rolnictwa ekstensywnego). Ekstensywna gospodarka rolna tworzy i utrzymuje siedliska półnaturalne o zróżnicowanej faunie i florze. Od lat 50. bardziej intensywne i wyspecjalizowane rolnictwo w coraz większym stopniu przyczyniało się jednak do utraty różnorodności biologicznej. W związku z tym najbardziej ucierpiały murawy, siedliska słodkowodne, wrzosowiska i zarośla, a także torfowiska, grzęzawiska i mokradła. Siedliska półnaturalne zależne od rolnictwa[16], takie jak murawy, są szczególnie zagrożone, a ich stan ochrony jest znacznie gorszy niż w przypadku innych typów siedlisk, które nie są zależne od rolnictwa (w przypadku 45 % z nich stan ochrony jest oceniany jako zły, w porównaniu z 31 % w przypadku innych siedlisk). W porównaniu z 2015 r. oceny siedlisk zależnych od rolnictwa wskazują na ogólne pogorszenie stanu ochrony: odsetek ocen wskazujących na dobry stan ochrony spadł z 14 % do 12 %, podczas gdy w odniesieniu do złego stanu ochrony odsetek ten wzrósł z 39 % do 45 %. Tylko 8 % siedlisk zależnych od rolnictwa wykazuje poprawiający się stan ochrony, podczas gdy w przypadku 45 % z nich stan ten pogarsza się. Dotyczy to również wielu gatunków ptaków, gadów, mięczaków,

[16] Halada, L., Evans, D., Romão, C. and Petersen, J. E., 2011, „Which habitats of European importance depend on agricultural practices?", Biodiversity and Conservation, 20(11) 2 365–2 378.

płazów, stawonogów i roślin naczyniowych, a bioróżnorodność gruntów rolnych stale się pogarsza.

Ogólnie rzecz biorąc, we wszystkich kategoriach drugim najczęściej zgłaszanym rodzajem presji są zmiany reżimów hydrologicznych (w tym zmiany wielozadaniowe w ramach kategorii „K-zmiana reżimów hydrologicznych" oraz zmiany hydrologiczne przypisywane do innych kategorii, np. do kategorii „A-rolnictwo"); na kolejnych miejscach znalazły się urbanizacja i zanieczyszczenie środowiska:

- presja dotycząca zmiany reżimów hydrologicznych pochodzi z wielu źródeł. Na przykład działalność rolnicza polegająca na osuszaniu i instalacje hydroelektryczne stanowią odpowiednio 14 % i 13 % wszystkich presji związanych z hydrologią. Nie jest zaskoczeniem, że presja w tej kategorii ma szczególne znaczenie dla słodkowodnych siedlisk i gatunków ryb, ale także dla ekosystemów bogatych w węgiel, takich jak torfowiska, grzęzawiska i mokradła;
- najważniejsze presje związane z urbanizacją dotyczą sportu, turystyki i rekreacji, i mają szczególny wpływ na siedliska morskie/przybrzeżne. Przekształcanie gruntów naturalnych i pół-naturalnych w obszary mieszkalne, zabudowane lub tereny rekreacyjne ma głównie wpływ na siedliska muraw lub siedliska leśne; oraz
- zanieczyszczenie środowiska jest presją o kluczowym znaczeniu w przypadku wielu siedlisk i gatunków, a działalność rolnicza odpowiada za prawie połowę (48 %) presji związanych z zanieczyszczeniem środowiska, wyprzedzając zanieczyszczenie pochodzące z wielu źródeł (28 %, jak podano w kategorii „J – Zanieczyszczenie środowiska") i urbanizację (21 %).

Istnieją różnice między relatywnym wpływem kategorii presji na poszczególne siedliska i grupy gatunków:

- działalność leśna stanowi drugą największą kategorię presji podaną w odniesieniu do gatunków, wywierającą szczególny wpływ na stawonogi, ssaki i rośliny inne niż naczyniowe. Z raportów wynika, że wiele gatunków, których egzystencja zależy od lasów, odczuwa konsekwencje usuwania martwych, obumierających i starych drzew (w tym w wyniku pozyskiwania drewna z terenów objętych zjawiskami katastrofalnymi), gospodarki leśnej polegającej na ograniczaniu starodrzewu i prowadzeniu zrębu zupełnego. Leśnictwo stanowi również dominującą grupę presji zgłaszanych w przypadku większości typów lasów wymienionych w załączniku I, w których odnotowano pogorszenie stanu ochrony w porównaniu z 2015 r.: odsetek ocen wskazujących na dobry stan ochrony spadł z 16 % do 14 %, podczas gdy odsetek ocen wykazujących zły stan ochrony wzrósł z 27 % do 31 %.
- eksploatacja gatunków stanowi największą presję w przypadku ptaków wędrownych i zimujących; w jej zakres wchodzi nielegalne strzelanie lub zabijanie, polowanie oraz przypadkowe zabijanie. W wyniku ostatnich badań przeprowadzonych w 26 państwach europejskich obliczono, że rocznie co najmniej 52 mln ptaków pada ofiarą

polowań[17]. Inne gatunki dotknięte eksploatacją to ryby, ssaki i gady. Ryby są jedną z najbardziej dotkniętych grup ze względu na pozyskiwanie z wód morskich[18] i wód słodkich. Wpływ na ssaki jest dwojaki:

- duże ssaki lądowe, takie jak wilk (*Canis lupus*), ryś euroazjatycki *(Lynx lynx*) i wydra europejska (*Lutra lutra*) są głównie narażone na nielegalne zabijanie;
- małe walenie, takie jak delfin zwyczajny *(Delphinus delphis)* i morświn (*Phocoena phocoena)* są głównie dotknięte przyłowem w narzędziach połowowych oraz innymi skutkami pozyskiwania z wód morskich, takimi jak zmniejszenie populacji gatunków stanowiących pokarm i niepokojenie gatunków; ssaki morskie często dotyka również zanieczyszczenie środowiska z różnych źródeł, eksploatacja szlaków żeglugowych i promowych (ze względu na hałas rozchodzący się pod wodą i zderzenia ze statkami), jak również operacje wojskowe (poprzez zderzenia z okrętami, niepokojenie sonarami wojskowymi).

- instalacje hydroelektryczne stanowią najważniejsze źródło presji dotyczących energii w przypadku ryb migrujących i słodkowodnych. Podczas gdy presja ze strony energii wiatrowej, energii fal i energii pływów stanowi zagrożenie dla wielu gatunków, ptaki są także szczególnie narażone na zagrożenia ze strony infrastruktury przesyłu energii elektrycznej i łączności. Rozwój energii odnawialnej jest jedną z kluczowych polityk UE, która ma pomóc w rozwiązaniu problemu zmiany klimatu (która sama w sobie wywiera znaczną i rosnącą presję na bioróżnorodność), ale niewłaściwie zaprojektowane i zlokalizowane inwestycje mogą prowadzić do dodatkowej presji na chronione gatunki i typy siedlisk;
- inwazyjne gatunki obce stanowią poważne i rosnące zagrożenie dla rodzimej europejskiej fauny i flory. Ich wpływ znacznie wzrósł od ostatniego okresu sprawozdawczego. „Inwazyjne gatunki obce stwarzające zagrożenie dla Unii"[19] odpowiadają za około 20 % presji zgłaszanych w tej kategorii, natomiast o wiele więcej skutków wywoływanych jest przez inwazyjne gatunki obce, których nie wpisano jeszcze na listę gatunków stwarzających zagrożenie dla Unii. Inwazyjne gatunki obce mają większy wpływ na siedliska niż na gatunki, ale wiadomo również, że oddziałują one bezpośrednio na niektóre gatunki ptaków, płazów, ryb i roślin naczyniowych;

[17] Hirschfeld, A. *et al.*, 2019, „Bird-hunting in Europe: an analysis of bag figures and the potential impact on the conservation of threatened species", *British Birds:* s. 153-166.

[18] W dyrektywie siedliskowej niewiele miejsca poświęcono rybom morskim (ograniczono się do kilku anadromicznych gatunków ryb).

[19] Rozporządzenie (UE) nr 1143/2014 w sprawie działań zapobiegawczych i zaradczych w odniesieniu do wprowadzania i rozprzestrzeniania inwazyjnych gatunków obcych zawiera wykaz inwazyjnych gatunków obcych stwarzających zagrożenie dla Unii (Dz.U. L 317 z 4.11.2014, s. 35).

- chociaż zmiana klimatu nie znalazła się na liście szczególnie istotnych presji zgłoszonych w latach 2013–2018, w scenariuszach na przyszłość[20] przewiduje się, że będzie ona miała dramatyczne skutki dla roślin i zwierząt w Europie i doprowadzi do utraty różnorodności biologicznej i pustynnienia na wielu obszarach. Wśród najczęściej zgłaszanych presji związanych ze zmianą klimatu znalazły się susze i mniejsze opady; stanowiły one 5 % wszystkich presji zgłaszanych w odniesieniu do płazów.

4.2 Reakcje (środki ochrony)

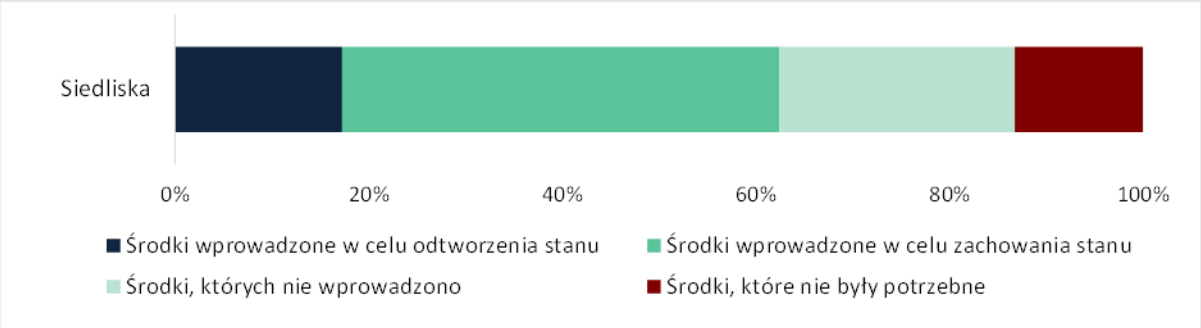
Oprócz przedstawiania sprawozdań dotyczących presji państwa członkowskie informowały, czy wprowadzono większość środków niezbędnych w odniesieniu do gatunku lub siedliska mającego znaczenie dla UE, które wymagają wyznaczenia obszaru Natura 2000, czy też nie. Środki te mają na celu utrzymanie lub przywrócenie dobrego stanu ochrony gatunków i siedlisk i obejmują konkretne działania w terenie mające na celu złagodzenie i usunięcie skutków presji występujących w przeszłości i obecnie. Od państw członkowskich wymaga się wprowadzenia niezbędnych środków ochrony dotyczących obszarów Natura 2000.

Sprawozdania krajowe wskazują, że:

- większość środków jest stosowana zarówno w ramach sieci Natura 2000, jak i poza nią;
- w przypadku około 60 % siedlisk w państwach członkowskich zgłoszono wprowadzenie niezbędnych środków, głównie w celu utrzymania obecnego stanu siedlisk lub przywrócenia ich struktury i funkcji; tylko 4 % zgłoszonych środków podjęto w celu zwiększenia powierzchni siedliska;
- zdecydowanie najpowszechniejsze są środki ochrony mające na celu utrzymanie odpowiedniego stanu ekologicznego użytków rolnych, a tym samym reagowanie na presje wywierane przez rolnictwo;

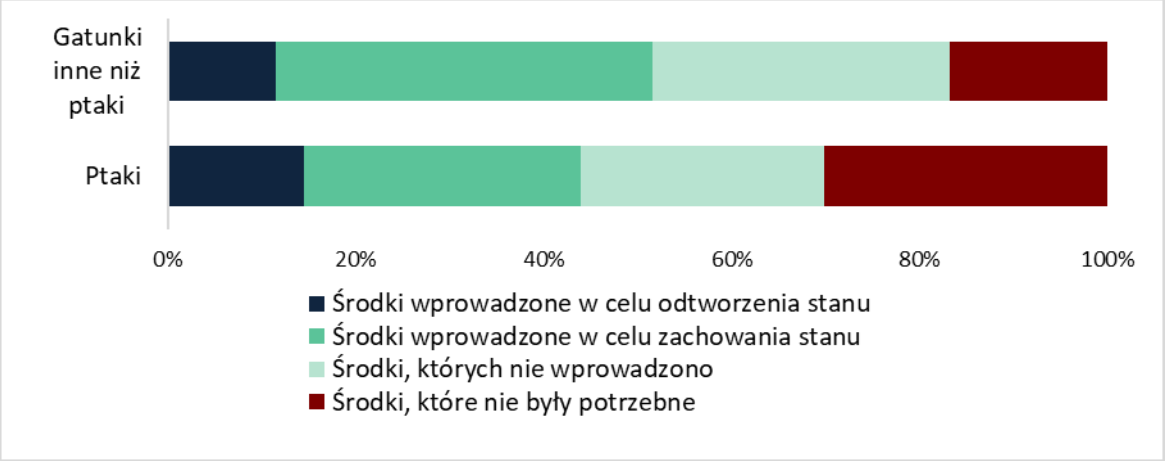
[20] Zob. np.: IPBES (2018), *The IPBES regional assessment report on biodiversity and ecosystem services for Europe and Central Asia*, Rounsevell, M. *i in.* Secretariat of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, Bonn, Niemcy. 892 s.

Wykres 10: Stan wdrożenia środków ochrony siedlisk (wyrażony jako % ocen wszystkich typów siedlisk przeprowadzonych przez państwa członkowskie)

- sytuacja wygląda podobnie w przypadku gatunków. W około 40 % sprawozdań dotyczących ptaków i 50 % sprawozdań dotyczących gatunków innych niż ptaki wskazano, że środki zostały podjęte. Największa część środków podjętych w odniesieniu do gatunków innych niż ptaki ma na celu utrzymanie ich obecnego stanu. Środki mające na celu odbudowę odgrywają mniej znaczącą rolę.

Wykres 11: Stan wdrożenia środków ochrony gatunków (wyrażony jako % ocen wszystkich gatunków przeprowadzonych przez państwa członkowskie w odniesieniu do gatunków, które wymagają wyznaczenia obszaru)

Pomimo środków podjętych przez państwa członkowskie, w okresie sprawozdawczym nie odnotowano poprawy stanu ochrony i tendencji; w istocie w przypadku wielu gatunków i typów siedlisk (w tym tych, dla których wyznaczenie obszaru Natura 2000 stanowi kluczowy mechanizm zapewnienia ochrony) zaobserwowano ich dalsze pogorszenie. Jest zatem jasne (co potwierdzono w sprawozdaniach), że państwa członkowskie nie wprowadziły niezbędnych środków ochrony (przynajmniej w wymaganym zakresie), a w niektórych przypadkach nawet odpowiednio ich nie określiły.

Analiza skuteczności środków pokazuje pozytywną korelację między podjętymi środkami a dobrym stanem ochrony w przypadku większości siedlisk i grup gatunków. Co więcej,

proaktywne środki w zakresie odbudowy (np. przywracanie struktury i funkcji) prowadzą do poprawy rezultatów.

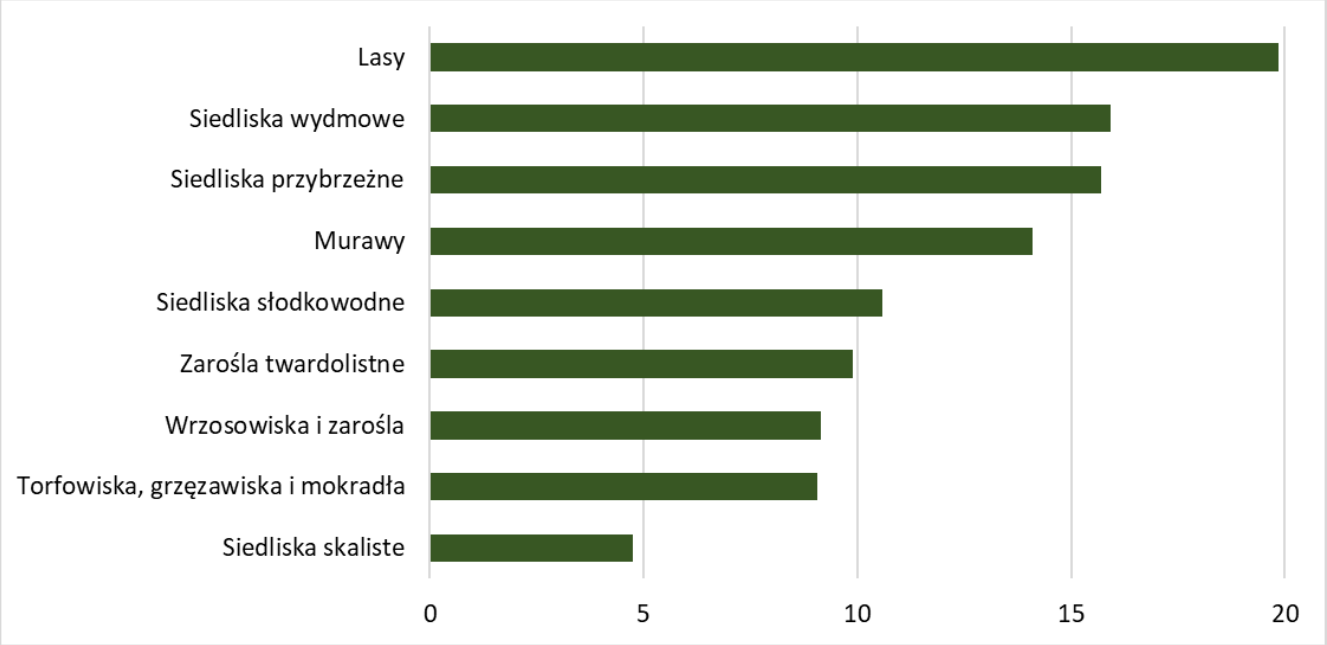
4.3 Potrzeby siedlisk w zakresie odbudowy

W przypadku danego typu siedliska „dobry stan ochrony" oznacza, że jego naturalny zasięg, powierzchnia, struktura i funkcje są wystarczająco rozległe, a ich stan jest dobry; jego perspektywy na przyszłość również są pozytywne. W tym kontekście „odbudowa" oznacza:

1. poprawę stanu (tj. jakości) istniejących obszarów siedliska poprzez ukierunkowane środki ochrony; oraz
2. zapewnienie wystarczającej powierzchni poprzez (od)tworzenie siedliska (tj. stworzenie dodatkowych obszarów danego siedliska, np. poprzez odbudowę siedliska na terenie podmokłym na uprzednio osuszonych gruntach rolnych lub rozszerzenie obszaru rodzimych chronionych siedlisk leśnych).

Ocena wymogów dotyczących odbudowy typów siedlisk wymienionych w załączniku I pokazuje, że potrzeby różnią się znacznie w zależności od grupy siedlisk i regionu biogeograficznego.

Wykres 12: Proporcje obszarów należących do grup siedlisk wymienionych w załączniku I, które wymagają poprawy, według sprawozdań sporządzonych przez państwa członkowskie

Uwaga: Zjednoczone Królestwo i siedlisko 8310 (jaskinie naturalne) zostały wyłączone z obliczeń.

Niektóre z kluczowych ustaleń oceny:

- obszar siedlisk chronionych wymagających poprawy szacuje się średnio na około 215 000 km^2 (lub 5 % terytorium UE-27[21]). Największe potrzeby występują w przypadku lasów, gdzie około 19,5 % (około 100 000 km^2) wymaga poprawy, a następnie siedlisk przybrzeżnych – 16 % (około 46 000 km^2), muraw – 13,5 % (około 33 000 km^2), siedlisk słodkowodnych – 10,5 % (około 13 500 km^2) oraz torfowisk, grzęzawisk i mokradeł – 9 % (około 10 900 km^2);
- przynajmniej 11 000 km^2 siedlisk wymienionych w załączniku I wymaga (od)tworzenia w celu zwiększenia ich istniejącego obszaru, aby zapewnić długoterminową żywotność wszystkich typów siedlisk. Grupy siedlisk o największych powierzchniach do (od)tworzenia to lasy (4 600 km^2), murawy (1 900 km^2), torfowiska, grzęzawiska i mokradła (1 700 km^2), a także siedliska przybrzeżne (1 400 km^2). Ogółem ma to zastosowanie do 1–1,5 % całkowitej powierzchni tych grup siedlisk;
- regiony biogeograficzne, w których występuje największa potrzeba poprawy stanu istniejących obszarów siedlisk, to region kontynentalny, śródziemnomorski, atlantycki i borealny;
- wiele z wymienionych w załączniku I siedlisk wymagających odbudowy jest szczególnie bogate w węgiel, oferując znaczny potencjał w zakresie składowania

[21] Obliczenia dotyczące potrzeb w zakresie odbudowy nie obejmują Zjednoczonego Królestwa.

i sekwestracji węgla w biomasie na powierzchni i pod powierzchnią ziemi oraz w glebie. Około 16 % tych bogatych w węgiel obszarów wymaga poprawy (154 000 km^2). Ich odbudowa i utrzymanie mogłoby w znacznym stopniu przyczynić się do łagodzenia zmiany klimatu; oraz

- ponieważ dane z monitoringu są niewystarczające, obszary wymienionych w załączniku I siedlisk, które wymagają odbudowy, będą prawdopodobnie znacznie większe niż się to obecnie szacuje. Kompleksowe mapowanie obszarów bogatych w węgiel i bogatych przyrodniczo, skutków gospodarowania, stanu siedlisk i innych czynników jest niezbędne do podejmowania decyzji dotyczących priorytetów w zakresie odbudowy. Należy również zająć się potrzebami w zakresie odbudowy populacji ptaków i innych gatunków, ale dane na ich temat nie są obecnie uwzględniane w sprawozdaniach.

5. Rola sieci Natura 2000

Na sieć Natura 2000 składają się obszary specjalnej ochrony (OSO)_sklasyfikowane na podstawie dyrektywy ptasiej oraz specjalne obszary ochrony (SOO) wyznaczone na podstawie dyrektywy siedliskowej[22]. Stanowi ona największą skoordynowaną sieć obszarów chronionych na świecie i jest głównym narzędziem w UE służącym utrzymaniu/odbudowie stanu ochrony chronionych siedlisk i gatunków.

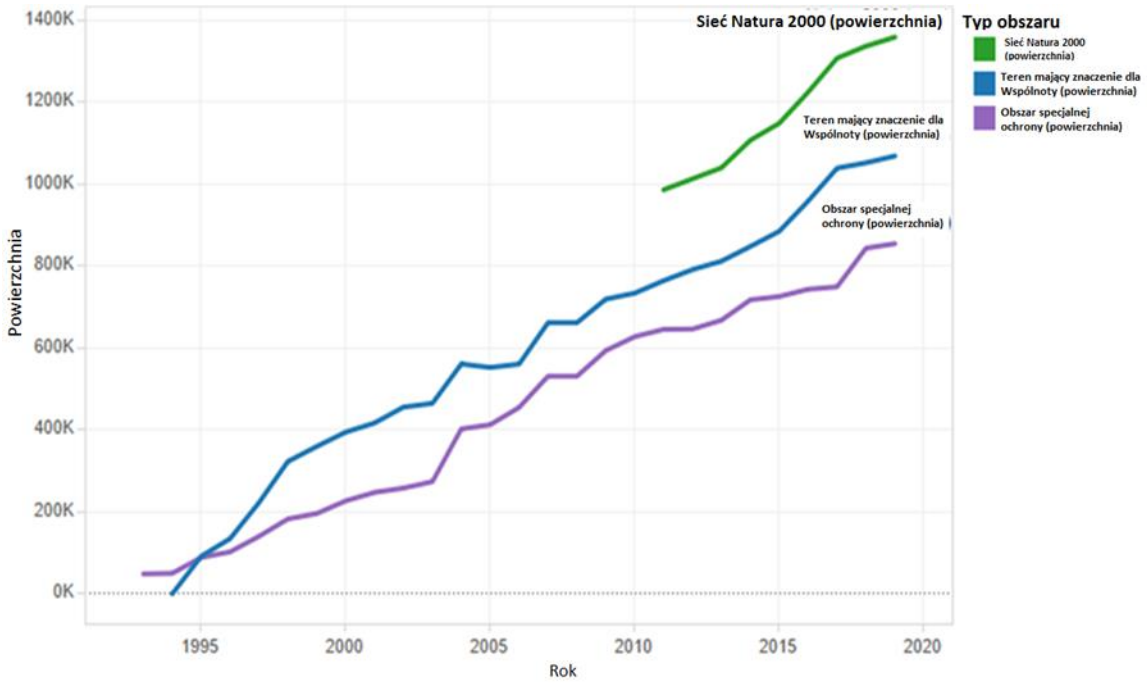
Z końcem 2019 r. sieć Natura 2000 obejmowała 27 852 obszarów o powierzchni 1 358 125 km^2. Stanowiło to 17,9 % terytorium lądowego UE i 9,7 % jej wód morskich. Między poszczególnymi państwami członkowskimi występują znaczne różnice, jeśli chodzi o zasięg: zasięg lądowy wynosi od 8 % w Danii do 38 % w Słowenii, natomiast zasięg morski od 2 % we Włoszech do 46 % w Niemczech[23].

Od ostatniego okresu sprawozdawczego:

- sieć morska podwoiła swoją powierzchnię;
- liczba wyznaczonych SOO zwiększyła się ponad dwukrotnie przy 7 262 nowych wyznaczonych obszarach oraz
- znacznie wzrosła liczba obszarów, w przypadku których zgłoszono istnienie kompleksowych planów zarządzania.

[22] Na podstawie dyrektywy siedliskowej państwa członkowskie proponują „tereny mające znaczenie dla Wspólnoty", które następnie Komisja wpisuje do wykazów biogeograficznych. Następnie państwo członkowskie ma 6 lat na wyznaczenie terenu mającego znaczenie dla wspólnoty na SOO.

[23] Są to dane liczbowe dla obszarów morskich w obrębie 200 mil morskich od linii brzegowej; nie obejmują one obszarów sieci Natura 2000 na rozszerzonym szelfie kontynentalnym (dotyczy Irlandii, Portugalii i Zjednoczonego Królestwa).

Wykres 13: Skumulowana powierzchnia sieci Natura 2000 w km², 1993-2019

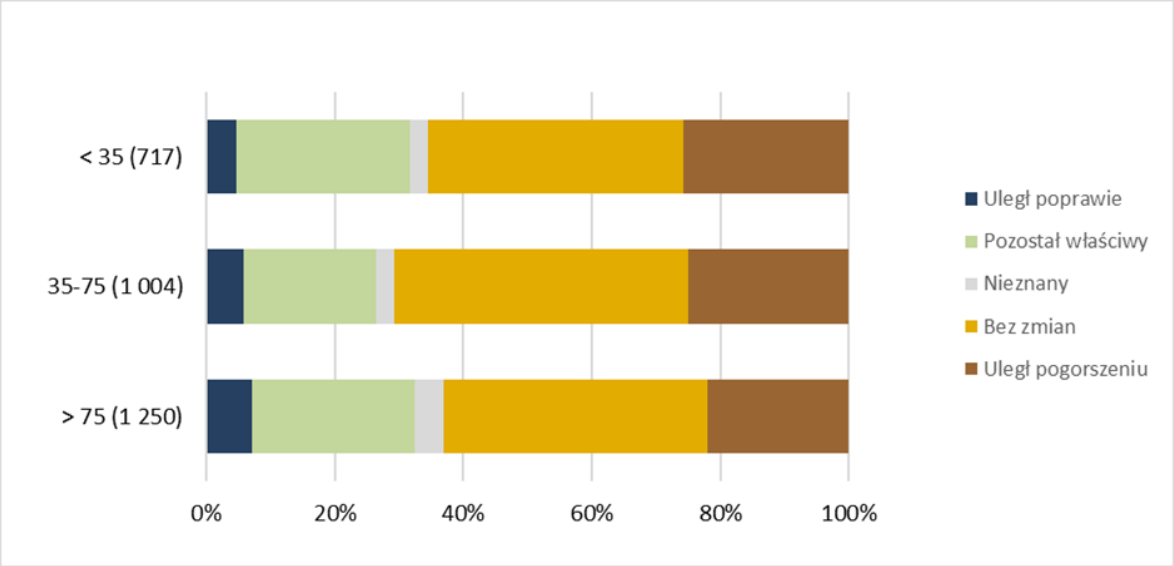
Uwaga: Podane liczby odnoszą się do UE-28 i obejmują OSO, tereny mające znaczenie dla Wspólnoty, SOO i proponowane tereny mające znaczenie dla Wspólnoty (razem tworzące niebieską linię terenów mających znaczenie dla Wspólnoty). W wielu przypadkach obszary sieci Natura 2000 są uznawane (częściowo lub całkowicie) zarówno za OSO, jak i SOO/tereny mające znaczenie dla Wspólnoty. Ze względu na ograniczenia związane z przetwarzaniem danych w systemie informacji geograficznej, powierzchnię sieci Natura 2000 zaczęto systematycznie obliczać dopiero po 2010 r.
Źródło: Bazy danych sieci Natura 2000

5.1 Skuteczność sieci Natura 2000

W obecnej sprawozdawczości brakuje informacji, które pozwoliłyby na bezpośrednie porównanie stanu ochrony gatunków i siedlisk w obrębie sieci Natura 2000 i poza nią. W związku z tym zbadaliśmy inne potencjalne wskaźniki skuteczności, takie jak związek między reprezentacją gatunków i siedlisk w sieci a odsetkiem tych, które wykazują dobry stan lub tendencje w kierunku poprawy. Wyniki, oparte na ocenach państw członkowskich, wskazują, co następuje:

- gatunki i siedliska mają średnio większe szanse osiągnięcia dobrego stanu ochrony, jeśli obszar siedliska lub populacja są dobrze reprezentowane (> 75 %) w sieci w porównaniu z tymi, które są reprezentowane słabiej. Jest to najbardziej oczywiste w przypadku siedlisk wydmowych i lasów, oraz w przypadku płazów i ryb; oraz
- typy siedlisk wysoko reprezentowane (>75 %) w obszarach Natura 2000 wykazują (nieznacznie) większą poprawę i mniejsze pogorszenie niż te, które są reprezentowane słabiej. Przy zgłoszonej poprawie o ponad 8 %, wydaje się, że szczególne korzyści z objęcia siecią Natura 2000 odniosły torfowiska, grzęzawiska i mokradła. Siedliska, w których nastąpiła największa poprawa, np. suche atlantyckie wrzosowiska przybrzeżne, na których występuje gatunek *Erica vagans*, i wydmy przybrzeżne, na których występuje gatunek *Juniperus*, są objęte szeroką ochroną w ramach sieci.

Wykres 14: Zmiany w zakresie stanu ochrony i tendencji dotyczące siedlisk wymienionych w załączniku I w ramach różnych klas zasięgu sieci Natura 2000 (<35 %, 35 %-75 %, >75 %)

Uwaga: „Poprawa" odpowiada ocenom niewystarczającym lub złym, które uległy poprawie lub stały się dobre, „utrzymanie właściwego stanu" – ocenom, które zachowały swój dobry stan, „bez zmian" – ocenom niewystarczającym lub złym, które nie uległy poprawie ani pogorszeniu, „pogorszenie" – ocenom niewystarczającym lub złym, które uległy dalszemu pogorszeniu lub zmieniły się z dobrych na niewystarczające lub złe, oraz „nieznane" – ocenom, w których nie wskazano na żadne tendencje. Liczbę przeprowadzonych ocen dla danej grupy wskazano w nawiasach. Całkowita liczba przeprowadzonych ocen to 2 970.

Ogólnie rzecz biorąc, informacje przedstawione w sprawozdaniach nie pozwalają na wyciągnięcie jednoznacznych wniosków co do skuteczności sieci Natura 2000. Wynika to zwłaszcza z ograniczonego monitoringu, a w szczególności z powszechnej praktyki polegającej na monitorowaniu jedynie wybranych obszarów Natura 2000. W celu przeprowadzenia zadowalającej oceny skuteczności środków związanych z siecią Natura 2000 monitorowanie powinno obejmować gromadzenie większej ilości danych na temat obszarów w obrębie sieci i poza nią oraz na temat jakości zarządzania ochroną.

Pomimo pewnych pozytywnych sygnałów świadczących o wkładzie sieci w stan ochrony, dostępne informacje zdecydowanie wskazują na to, że jej potencjał nie został jeszcze w pełni wykorzystany i że należy zlikwidować znaczne luki w zakresie wdrażania.

6. Wnioski i perspektywy na przyszłość

Niniejsza ocena stanu ochrony stanowi największą i najbardziej kompletną ocenę stanu ochrony przyrody, jaką kiedykolwiek przeprowadzono w UE. Jest ona mocną podstawą do oceny wdrażania dyrektyw dotyczących ochrony przyrody oraz solidnym punktem odniesienia w mierzeniu postępów w ramach nowej strategii na rzecz bioróżnorodności 2030.

Z oceny wynika, że UE nie zdołała jeszcze powstrzymać pogarszania się stanu chronionych typów siedlisk i gatunków będących przedmiotem ochrony w UE. Główne presje związane z użytkowaniem gruntów i wody, które doprowadziły do degradacji przyrody, nadal występują, co skutkuje znacznym deficytem w zakresie realizacji celu na 2020 r. polegającego na zatrzymaniu i wymiernym odwróceniu procesu pogarszania się stanu gatunków i siedlisk.

Inspirujące przykłady sukcesów z różnych państw członkowskich pokazują, co można osiągnąć poprzez ukierunkowane działania, często wspierane przez inicjatywy podejmowane w ramach unijnego Programu działań na rzecz środowiska i klimatu[24] lub specjalne programy rolnośrodowiskowe w ramach wspólnej polityki rolnej. Skala tych sukcesów nie jest jednak wystarczająca.

Postępy we wdrażaniu obu dyrektyw w ciągu ostatnich 6 lat (znaczne rozszerzenie sieci Natura 2000 i większa liczba obszarów z planami zarządzania) nie były wystarczające, aby poprawić stan ochrony. Proces ustanowienia w pełni funkcjonalnej sieci obszarów chronionych wciąż nie został zakończony, zwłaszcza w przypadku środowiska morskiego. Ponadto w wielu miejscach nie wprowadzono jeszcze niezbędnych środków ochrony opartych na jasno określonych celach ochrony. Nie zrealizowano niezbędnych inwestycji na rzecz przyrody, między innymi w zakresie odbudowy w obrębie sieci obszarów chronionych i poza nią. Wymogów dotyczących przyrody nie uwzględniono w wystarczającym stopniu w kluczowych strategiach politycznych dotyczących użytkowania gruntów i wody, aby przezwyciężyć negatywne presje, które mogą być wywierane przez sektory takie jak rolnictwo i leśnictwo. W odniesieniu do wielu morskich obszarów Natura 2000 nie uzgodniono jeszcze i nie wprowadzono w życie środków dotyczących zarządzania rybołówstwem. Ponadto coraz większym zagrożeniem jest zmiana klimatu: przewiduje się gwałtowny wzrost związanych z nią presji oraz zarówno bezpośrednich, jak i pośrednich skutków dla gatunków i siedlisk, np. w wyniku zmian użytkowania gruntów, lokalizacji lub jakości siedlisk.

Niniejsza ocena uwydatnia konieczność zdecydowanej zmiany działania, jeżeli chcemy mieć realne szanse na skierowanie bioróżnorodności Europy na drogę odnowy do 2030 r., jak przewidziano w nowej strategii na rzecz bioróżnorodności[25]. Niepowodzenie w tym zakresie będzie oznaczało dalszą erozję nie tylko naszego wspólnego dziedzictwa przyrodniczego, ale także niezbędnych usług, jakie ono zapewnia, które ostatecznie stanowią podstawę zdrowia i dobrobytu człowieka.

Nowa strategia na rzecz bioróżnorodności 2030 zapewnia niezbędne ramy dla tej zmiany transformacyjnej. Wraz z innymi inicjatywami w ramach Zielonego Ładu określa ona bardzo ambitny i praktyczny program działań, mający na celu m.in. rozszerzenie zasięgu prawnie

[24] https://ec.europa.eu/easme/en/life

[25] Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – *Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030 – Przywracanie przyrody do naszego życia* (COM(2020) 380 final); https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0380

chronionych i skutecznie zarządzanych obszarów, jednocześnie proponując plan odbudowy przyrody UE.

W niniejszej ocenie przyrody podkreśla się znaczny potencjał w zakresie odbudowy chronionych siedlisk, zarówno w odniesieniu do ich obecnego stanu, jak i dodatkowej powierzchni, która jest niezbędna do osiągnięcia właściwego stanu ochrony. Obejmuje to odbudowę siedlisk bogatych w węgiel, które mogą przynieść dodatkowe korzyści w zakresie łagodzenia zmiany klimatu. Ocena ma również bezpośrednie znaczenie dla mierzenia sukcesów działań podejmowanych w ramach strategii, które mają na celu złagodzenie kluczowych presji o szerszym zakresie, związanych z użytkowaniem gruntów i wody, w szczególności w odniesieniu do rolnictwa, które doprowadziło do największej liczby złych ocen w odniesieniu do gatunków i siedlisk w państwach członkowskich. W połączeniu ze strategią „od pola do stołu”[26], działania mające na celu promowanie rolnictwa ekologicznego, ograniczenie stosowania pestycydów i ryzyka z nimi związanego, ochronę i odbudowę ekosystemów gleb oraz poprawę elementów krajobrazu na gruntach rolnych powinny wspierać odnowę gatunków i siedlisk chronionych na mocy dyrektyw dotyczących ochrony przyrody, w tym zapylaczy i ich siedlisk.

W nowej strategii na rzecz bioróżnorodności kładzie się nacisk na fakt, że walka z utratą bioróżnorodności musi się opierać na solidnych podstawach naukowych. Państwa członkowskie powinny nadal poprawiać jakość i kompletność swoich systemów monitorowania, aby mogły one stanowić podstawę przyszłej sprawozdawczości. Uzupełnienie i wsparcie obecnego monitorowania i sprawozdawczości mogłyby stanowić obserwacja Ziemi / teledetekcja, inne technologie i narzędzia (np. modelowanie) oraz wyniki działań badawczych/innowacyjnych i nauka obywatelska.. Potencjał ten należy zbadać i wykorzystać w celu ułatwienia pracy organów sprawozdawczych.

Kolejna ocena stanu przyrody w UE, planowana na 2026 r., powinna w znacznym stopniu przyczynić się do określenia, jakie postępy w realizacji celów ochrony przyrody osiągnięto w ramach nowej strategii na rzecz bioróżnorodności.

[26] Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Strategia „od pola do stołu” na rzecz sprawiedliwego, zdrowego i przyjaznego dla środowiska systemu żywnościowego*, (COM(2020) 381 final); https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:52020DC0381